

Смирнов Є. В.

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 347.965

ГЕНЕЗИС СТАТУСУ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Досліджено генезис статусу захисника у кримінальному судочинстві України. На основі вивчення наявних публікацій з даної проблематики опрацьовано літературні джерела часів Російської Імперії, Радянського Союзу та незалежної України. З'ясовано, хто і з якого етапу кримінального провадження міг виступати як захисник підозрюваного (обвинуваченого), коло прав та обов'язків вказаної категорії осіб. Акцентовано на недоліках понятійного апарату у науковій літературі, а саме понять «статус», «повноваження», «функції», «компетенція». Обґрунтовано, що ключовим елементом статусу захисника є коло його прав та обов'язків, що і визначає межі можливої поведінки для виконання покладеної на нього функції захисту.

Ключові слова: статус, статус захисника, генезис, права та обов'язки, кримінальне судочинство, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. Становлення й розвиток кримінального процесуального законодавства України постійно супроводжувались розробкою законопроектів, прийняттям нових законів або імплементацією окремих новацій у вже наявні нормативно-правові акти. Не є винятком норми законодавства, якими забезпечується та гарантується в державі право особи на захист, умови та порядок вибору захисника своїх прав. Вказаний законотворчий процес має хоча й повільний, однак постійний характер та за своєю метою спрямований на гуманізацію кримінальних процесуальних відносин, підвищення рівня захисту прав, свобод та законних інтересів особи, покликаний удосконалити вже наявні правові інститути (наприклад, захисту та представництва). У зв'язку із прийняттям у 2012 р. нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та КПК України процес становлення й розвитку статусу захисника у кримінальному судочинстві України і до цього часу привертає увагу вчених і практиків [1-4], оскільки зазначені законодавчі акти суттєво змінили статус захисника як суб'єкта кримінальних процесуальних відносин.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Необхідно зазначити, що на рівні дисертаційних досліджень організаційні, процесуальні та криміналістичні проблеми захисту адвокатом прав підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) з'ясовувалися Т.В. Варфоломеєвою (1994 р.), процесуальні гарантії забезпечення підозрюваному та обвинуваченому права на захист на стадії досудового розслідування вивчав

М.І. Чверткін (1997 р.), правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі України встановлювала О.Г. Яновська (1997 р.), проблеми захисту прав неповнолітніх у кримінальному судочинстві досліджував А.Б. Романюк (2004 р.), А.М. Тітов з'ясував основні принципи та особливості участі захисника на досудовому слідстві (2005 р.), питання забезпечення адвокатурою конституційного права обвинуваченого на захист досліджував А.М. Бірюков, крім того, окремі проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні та в суді першої інстанції вивчала Т.В. Корчева та ін.

За радянської доби конституційне право особи на захист у кримінальному процесі на рівні докторської дисертації дослідив А.Л. Ципкін (1959 р.), право обвинуваченого на захист піддали ґрунтовному аналізу М.М. Гродзінський (1939 р.) та П.С. Елькінд (1967 р.), право на захист на попередньому слідстві вивчав А.С. Кобліков (1961 р.), статус захисника у радянському кримінальному процесі з'ясовував І.В. Шмаров (1955 р.), можливість участі захисника на досудовому слідстві проаналізовано І.М. Гуткіним (1966 р.). Необхідно зазначити, що, зокрема, М.М. Михеєнко вивчав особливості громадського захисту (1961 р.), права обвинуваченого на захист при доказуванні в кримінальній справі (1981 р.) та організацію обвинувачення та захисту у перші роки Радянської влади (1989 р.). Крім того, участь захисника в суді першої інстанції досліджено Г.П. Саркісянцем (1965 р.), а роль захисника у встановленні матеріальної істини піддав ґрунтовному аналізу Г.М. Шафир (1966 р.) тощо. Не залишався вказаний інститут поза увагою і за часів Російської імперії: так, І.Я. Фойницький розглядав інститут захисту у кримінальному процесі крізь призму служіння суспільству (1885 р.), П.І. Любленський досліджував інститут публічного захисту (1913 р.), К.К. Арсенє у своїй праці про російську адвокатуру досліджує загальні риси вказаного правового інституту (1875 р.), а також Є.В. Васьковський, П.В. Макалінський та К.Ю. Мітермайєр піддали ґрунтовному аналізу проблеми захисту у кримінальному судочинстві.

Мета статті полягає у дослідженні генезису (розвитку та становлення) статусу захисника у кримінальному судочинстві, починаючи зі Статуту кримінального судочинства 1864 р. і аж до КПК України 2012 р.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні ми проведемо з'ясування генезису статусу захисника шляхом системного аналізу тільки кодифікованих пам'яток права, оскільки лише вони, на нашу думку, містять чітку нормативно-правову регламентацію статусу захисника. Вказане, виходячи з предмета нашого дослідження, дозволить об'єктивно з'ясувати та простежити генезис статусу захисника, починаючи зі Статуту кримінального судочинства (далі – СКС) 1864 р., КПК УРСР 1922 р., 1927 р., 1960 р. (із відповідними змінами та доповненнями 1984 р., 1991 р., 1993 р., 1996 р., 2001 р. тощо) і аж до КПК України 2012 р.

Під генезисом (з грец. *γένεσις, γένεση*) розуміють походження, виникнення й розвиток [5]. Статус (з лат. *status* – стан, становище) – абстрактний багатозначний термін, який у загальному сенсі позначає сукупність стійких

значень параметрів об'єкта або суб'єкта. Зі спрощеної точки зору, статус об'єкта або суб'єкта – це його стан або позиція, ранг у будь-якій ієрархії, структурі, системі [6]; сукупність прав та обов'язків [7, с. 576]; правове становище когось-небудь [8, с. 454]. У зв'язку з таким розумінням поняття «статус» у довідковій та енциклопедичній літературі можливо дійти висновку, що статус, наприклад, може бути соціальний, економічний, політичний, професійний, правовий або процесуальний тощо. Окремі вчені виділяють такий вид статусу, як кримінально-правовий, визнаючи під ним правове становище у кримінально-процесуальному провадженні особи взагалі, а не тільки офіційного державного органу [9, с. 112-115]. Як справедливо зазначає М.С. Городецька, непопулярність цього поняття раніше була пов'язана із використанням терміна «статус» у розробках саме «буржуазної» соціології як підстави класового розподілу та співвідносності становища у суспільстві осіб, які належать до різних класів. Проте вже сьогодні процесуалісти та практики у визначенні обов'язкових складових елементів процесуального статусу, крім класичного розуміння під ним функцій суб'єкта, також додають до нього відповідальність і процесуальні гарантії [10, с. 17-18].

У зв'язку з цим доцільно вказати і про відсутність чіткого розмежування в літературі термінів «статус», «повноваження», «функції», «компетенція». Виходячи з предмета й меж нашого дослідження, вважаємо, що термін «статус» має співвідноситися з такими поняттями, як «повноваження», «функції» та «компетенція», як рід та вид. Таким чином, під статусом ми визнаємо коло прав та обов'язків, оскільки саме права і обов'язки є основним елементом правового статусу людини і громадянина. Саме права та обов'язки визначають межі можливої поведінки особи.

Після з'ясування наявних проблем та невизначеностей понятійного апарату звернемо нашу увагу у межах предмета даного дослідження до аналізу кодифікованого законодавства.

Так, СКС 1864 р. є першим кодифікованим джерелом права, в якому процесуальне право відділене від матеріального. Характерною ознакою вказаного законодавчого акта є та обставина, що він не містив окремих норм, в яких би чітко наводилися права та обов'язки захисника (його статус), а наводить їх у різних статтях Статуту. До типових прав захисника тих часів можливо віднести: право бути присутнім під час опитування та надання пояснень підзахисним (ст. 562); право представляти інтереси двох та більше осіб, за винятком конфлікту інтересів (ст. 567); з дозволу голови суду мати право на побачення наодинці із заарештованим підзахисним (ст. 569); право знайомитися у канцелярії суду з матеріалами кримінального провадження та робити з нього виписки (ст. 570); право давати пояснення дій підсудного (ст. 563); право користуватися однаковими правами з прокурором у судовому засіданні щодо надання доказів, відводу свідків, подання заперечень на показання свідків, клопотати про передопит свідків, робити зауваження та пояснення щодо дій, які відбуваються під час судового розгляду, спростовувати доводи іншої сторони (ст. 630); право на виступ у дебатах та із захисною промовою

(ст. 735); право на останнє слово (ст. 748); право подавати апеляційні скарги з метою пом'якшити покарання (ст. 824) [11].

До обов'язків захисника за СКС 1864 р. слід віднести: з'являтися за викликом до суду (ст. 581); не порушувати норми релігії, моралі та етики (ст. 745); у справах, які розглядаються присяжними засідателями, у заключній промові посилатися лише на ті закони, які мають відношення до вчиненого злочину (ст. 746). До гарантій процесуальної діяльності захисника тих часів доцільно віднести право на завчасне повідомлення про дату виклику до суду з метою належної підготовки до захисту (ст. 586); можливість перенесення судового засідання у зв'язку з поважними причинами відсутності захисника (наприклад, хвороби, ст. 591); обов'язкова участь професійного захисника (присяжного повіреного) у тих справах, які підсудні Верховному кримінальному суду (ст. 1064) [11]. Необхідно наголосити, що про підстави процесуальної відповідальності захисника тих часів у СКС ще не йшлося.

Наступними нормативно-правовими актами, які регламентували статус адвоката за часів радянської доби у період з 1917 р. до 1991 р., стали Декрети про суд № 1 і № 2, КПК УРСР 1922 р., 1927 р. та 1960 р.

Так, Декрет про суд № 1 від 24.10.1917 скасував усі наявні на той час суди, прокуратуру та адвокатуру [12]. У пункті 3 Декрету було зазначено, що як обвинувачі та захисники можуть виступати всі громадяни, які викликають довіру і репутація яких є незаплямованою. Як справедливо зазначає з цього приводу М.М. Михеєнко, Декрет № 1 юридично не створив нових органів, які б могли здійснювати функцію обвинувачення та захисту, хоча фактично вказаним Декретом було започатковано інститут загальногромадянського обвинувачення та захисту [13, с. 153].

Поклавши в основу свого рішення положення Декрету про суд № 1, на території України Постановою Народного Секретаріату Української Народної Республіки від 04.01.1918 «Про введення народного суду» було введено в дію інститут загальногромадянського обвинувачення та захисту. У ст. 18 зазначеної Постанови вказувалося, що всі громадяни, старші 18 років, можуть бути обвинувачами та захисниками в суді і на попередньому судовому слідстві [13, с. 154].

Згідно з інструкцією Народного Комісаріату Юстиції РРФСР від 19.12.1917 «Про революційний трибунал» передбачалося, що обвинувачений має право самостійно обрати захисника своїх прав, а у випадку відмови від захисника ревтрибунал мав право самостійно запросити захисника із списку осіб, зарахованих до спеціальної колегії правозаступників (запис громадян до такої колегії був вільний) [13, с. 154-155].

Уже Декрет про суд № 2 від 07.03.1918 у ст. 21 передбачав, що участь захисника на стадії попереднього розслідування може бути обмежена, якщо такого вимагають інтереси встановлення істини [14]. Зазначена заборона з точки зору змагального кримінального процесу виглядає цілком абсурдною, однак враховуючи, що на той час на території Радянського Союзу діяв обвинувальний кримінальний процес, то вказана законодавча новела цілком від-

повідала його духу та завданням. Крім того, Декрет про суд № 2 зберіг громадянське обвинувачення та захист, до якого могли долучитися всі присутні під час судового засідання особи.

Першим кодифікованим процесуальним законом на території Радянської України став у 1922 році КПК УРСР [15]. З цього моменту інститут захисту почав відновлювати своє офіційне функціонування та отримав початкову законодавчу регламентацію, яка полягала у віднесенні захисника до сторони кримінального провадження відповідно до ч. 6 ст. 23 (С.Є. – без уточнення назви сторони); як захисник допускалися члени колегії захисників, близькі родичі обвинуваченого, уповноважені представники державних установ і підприємств, спілок та інших професійних і громадських організацій, а також інші особи з особливого дозволу суду, у провадженні якого перебувала справа (ст. 57); передбачалися випадки обов'язкової участі захисника (ст. 59); захисник допускався до участі у справі з моменту віддання обвинуваченого до суду (ст. 247).

КПК УРСР 1927 р. не запровадив суттєвих змін у регламентації статусу захисника. Як і кодекс 1922 р., КПК УРСР 1927 р. передбачав чотири випадки обов'язкової участі захисника при розгляді окремих категорій справ. Однак перелік цих випадків був суттєво змінений, а саме: у справах, де санкція статті передбачала виключну міру покарання – розстріл; у справах, де професійні або громадські організації клопотали про призначення захисника; у справах, де брав участь державний обвинувач, за винятком справ приватного обвинувачення; у справах стосовно неповнолітніх, німих, глухих та психічно хворих осіб (ст. 53) [16, с. 101]. Професійні адвокати тих часів могли бути як стороною захисту, так і стороною обвинувачення в іншій справі. Вказана обставина, на нашу думку, яскраво свідчить про ментальність радянського суспільства, особливості політичної пропаганди та державної політики у сфері кримінального судочинства.

Також для КПК УРСР 1922 та 1927 рр. характерною була відсутність вказівки на те, яку функцію виконує захисник. Зазначену функцію не було чітко визначено і у ч. 1 ст. 44 КПК УРСР 1960 р. [17, с. 21], де лише зазначалося, що захисником підозрюваного (обвинуваченого і підсудного) може бути допущена особа, яка має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. За згодою підсудного як захисник допускалися близькі родичі, опікуни або піклувальники особи. Однак у зв'язку з уточненням законодавцем статусу особи – «підсудний» – вказана категорія осіб допускалася до участі у справі з моменту віддання обвинуваченого до суду.

Згідно із КПК УРСР 1927 р. статус захисника мав схожу регламентацію із кодексом 1922 р., але, враховуючи становлення обвинувального кримінального процесу, права захисника були ще більш обмежені. Так, захисник визнавався стороною провадження (п. 5 ст. 24), не міг бути допитаний як свідок, проте вказана заборона не стосувалася випадків допиту щодо контрреволюційних злочинів, передбачених ст. 54-2-54-14 КК УРСР (ст. 62), захисник підлягав заміні лише за згодою із обвинуваченим (ст. 250), мав пра-

во допитувати підзахисного, свідків у суді (ст. 263, ст. 268), захисник мав право на останню репліку в судових дебатах (ст. 287) тощо [16]. Таким чином, КПК УРСР 1927 р., маючи на меті розширення прав сторони обвинувачення, ще менше регламентував статус захисника та навіть позбавляв його права збереження професійної таємниці за контрреволюційні злочини та звужував право на захист.

Доходячи проміжного висновку, з урахуванням уже наведеної історичної періодизації нормативного закріплення інституту захисту у кримінальному провадженні, доцільно зазначити, що загальна історія кримінального процесу поділяється на три основні періоди: 1) підпорядкування державного начала приватному (до 1864 р.); 2) поглинання державним не тільки приватного начала, а навіть особистості взагалі (з 1918 до 1960 рр.); 3) забезпечення права участі особи при визнанні державного начала кримінального процесу (після 1960 р.) [18, с. 10].

КПК УРСР 1960 р. вперше закріпив окрему норму, якою регламентувалися права і обов'язки захисника (ст. 48). До характерних прав захисника за редакцією КПК 1960 р. слід віднести: право бути присутнім з дозволу слідчого під час допиту обвинуваченого та при проведенні інших слідчих дій, здійснюваних за клопотаннями обвинуваченого або його захисника, право не свідчити проти свого підзахисного та не бути допитаним як свідок.

Редакцію ст. 44 КПК УРСР було змінено в черговий раз Указом Верховної Ради УРСР від 16.04.1984 № 18, а згодом – і Законом України від 23.12.1993 №3780-12. Ці законодавчі зміни більш чітко регламентували випадки допуску захисника до участі у справі, а також порядок такого допуску. Так, згідно зі змінами до ст. 44 КПК УРСР 1984 р., захисник допускався до участі у справі з моменту ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінального провадження, тобто фактично після завершення попереднього (досудового) слідства. Однак у справах, де злочин вчинено неповнолітнім, захисник допускався вже з моменту оголошення обвинувачення, а у справах німих, глухих та осіб з явними ознаками психічного розладу – з моменту встановлення факту такого захворювання [19, с. 32]. Редакція ж ст. 44 Закону 1993 р. №3780-12 передбачала участь захисника у справі з моменту пред'явлення обвинувачення, затримання особи або з моменту застосування запобіжного заходу тримання під вартою. Близькі родичі обвинуваченого і підсудного, його опікуни або піклувальники допускалися до участі у справі у якості захисника з моменту ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінального провадження. Крім того, у цей період зазнала змін і назва та редакція ст. 21 вказаного Кодексу [20]. Так, ст. 21 КПК УРСР в редакції 1984 р. мала назву «Забезпечення обвинуваченому права на захист» [19, с. 16], а в редакції 1993 р. – «Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист» [20]. Підстави обов'язкової участі захисника у кримінальній справі відповідно до змін 1984 та 1993 років теж були дещо видозмінені.

КПК (як УРСР, так і незалежної України) сприяли становленню статусу захисника в частині чіткої регламентації його обов'язків. До останніх слід ві-

днести такі: відповідно до КПК УРСР 1960 р. захисник зобов'язаний був використовувати всі законні засоби та способи захисту з метою з'ясування обставин, що виправдовували б обвинуваченого або пом'якшували його відповідальність, а також надавати обвинуваченому необхідну юридичну допомогу; згідно з КПК УРСР в редакції 1984 р. захисник уже був зобов'язаний, крім зазначеного, тримати в таємниці відомості, які стали відомі йому у зв'язку із здійсненням захисту; КПК України в редакції 1991 р., крім зазначеного, передбачав обов'язок захисника своєчасно з'являтися для участі у провадженні тих процесуальних дій, у яких його участь є обов'язковою.

Зміни до ст. 48 КПК України у редакції 1991 р. вже передбачали участь захисника у справі до першого допиту підозрюваного, право на побачення з ним без обмеження їх кількості та тривалості, право ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовувалося затримання підозрюваного, обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, право знайомитися з матеріалами справи після закінчення слідства, право застосовувати науково-технічні засоби при участі у проведенні окремих слідчих дій тощо.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що останні три редакції КПК (як УРСР, так і незалежної України) сприяли становленню статусу захисника в частині чіткої регламентації його прав та обов'язків.

Як визначив КСУ у своєму рішенні № 23-рп/2009 від 30.09.2009 [21], реалізація особою права на правову допомогу не може залежати від статусу особи та характеру її правовідносин з іншими суб'єктами права. Крім того, в іншому випадку тлумачення положень ст. 59 Конституції України КСУ у рішенні № 13-рп/2000 від 16.11.2000 зазначив, що, закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу, конституційні гарантії вільного вибору захисника своїх прав за своїм змістом є загальними і стосуються не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантовано право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів [22]. Таким чином, визнаючи право будь-якої особи на правову допомогу, Конституція України в контексті наявного тлумачення КСУ положень ст. 59 гарантує, що особа є вільною у виборі захисника своїх прав незалежно від свого процесуального статусу, виду та характеру правовідносин з іншими суб'єктами права.

КПК України № 4651-VI 2012 р. розширив змагальність кримінального процесу і на досудовий етап кримінального провадження, у зв'язку із чим був суттєво змінений статус захисника. Так, захисника вже було віднесено до сторони захисту (п. 19 ч. 1 ст. 3), його права та обов'язки були наведені у різних статтях (ст. 46 та ст. 47). При цьому доцільно зазначити, що загальні права захисника містяться у ст. 46, яка має назву «Загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні», де в ч. 4 та ч. 5 закріплено, що, по-перше, захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. По-друге, захисник має право брати участь у провадженні допиту та

інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості [4].

До обов'язків захисника КПК України 2012 р. у ст. 47 традиційно відніс: використовувати засоби захисту з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого; вчасно прибувати для участі у виконанні процесуальних дій та завчасно повідомляти про причини своєї неявки; не розголошувати відомості, які становлять адвокатську таємницю.

До нових положень КПК України 2012 р., які регламентують обов'язки захисника, слід віднести: звуження обов'язку захисника щодо нерозголошення відомостей, які стали йому відомі у зв'язку із участю у кримінальному провадженні двома окремими критеріями: а) отримання згоди на це свого підзахисного; б) наявності у цих відомостях адвокатської або іншої охоронюваної законом таємниці (ч. 3 ст. 47), у той час як КПК України 1960 р. передбачав обов'язок не розголошувати дані, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків; розширення переліку випадків з 2 до 4, коли захисник може відмовитися від виконання своїх обов'язків: а) незгода з підзахисним щодо вибраного ним способу захисту (за винятком випадків обов'язкової участі захисника); б) умисне невиконання підзахисним умов укладеного із захисником договору, яке проявляється, зокрема, у систематичному недодержанні законних порад захисника, порушенні вимог Кодексу тощо (п. 2 та п. 3 ч. 4 ст. 47). У ст. 48 КПК України 1960 р. існувало лише два випадки відмови захисника від виконання своїх обов'язків: а) за наявності обставин, які передбачають відвід; б) коли така відмова мотивувалася недостатніми знаннями чи некомпетентністю.

Проте чинною редакцією ч. 1 ст. 45, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 63, п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України передбачено, що у сфері кримінального судочинства захисником або представником фізичної особи, що має певний статус у кримінальному провадженні, може бути лише адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України.

Висновки. Дослідження статусу захисника у кримінальному провадженні на підставі нормативно-правового забезпечення (регламентації) з 1864 р. по 2012 р. вказало, що права й обов'язки захисника динамічно змінювалися та безпосередньо залежали від наявного політичного режиму та кримінально-правової доктрини держави. Починаючи з 1864 по 1922 рр., статус захисника зазнав свого першого нормативного закріплення та розвитку, у період з 1922 по 1960 рр. такий статус був формальним, не мав чіткого нормативного закріплення, допускався допит захисника як свідка та можливість його участі лише на судових стадіях процесу. Наступний період розвитку статусу захисника припав на 1960-2012 рр. та характеризувався розширенням

кола прав захисника, зокрема у 1984 р., 1991 р., 1993 р., 2001 р., 2009 р., і передбачав уже його участь як на досудових, так і судових стадіях, право на побачення зі своїм підзахисним без обмеження часу після першого допиту. Черговим кроком на шляху розширення статусу захисника ознаменувався 2012 р. у зв'язку із запровадженням змагального процесу на всіх стадіях кримінального провадження (КПК України № 4651-VI), дозволив захисникові виступати активним суб'єктом процесу доказування навіть на досудовому етапі кримінального провадження, проте суттєво обмежив перелік осіб, які можуть виступати як захисник (лише адвокати).

Бібліографічні посилання

1. Про адвокатуру : Закон України № 2887-XII від 19.12.1992 / Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>.
2. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 / Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/print>.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 / Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/print>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012, реєстраційний номер 4651-VI / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Вікіпедія : відкрита Інтернет-енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D0%B8%D1%81>.
6. Вікіпедія : відкрита Інтернет-енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%D1%8281>.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
8. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А. Я. Сухарева. – 2-е изд., доп. – М. : Сов. энциклопедия, 1987. – 528 с.
9. *Петрова Г. О.* Понятие уголовно-правового статуса / О. Г. Петрова // Укрепление законности и борьба с преступностью в условиях формирования правового государства. – М. : Академия наук СССР, Институт государства и права, 1990. – С. 112-115.
10. *Городецька М. С.* Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Городецька Марина Сергіївна. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 271 с.
11. Устав уголовного судопроизводства (принят 20 ноября 1864 года) [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/php.
12. Декрет о суде от 24 ноября 1917 г. : принят Советом Народных Комиссаров РСФСР / Веб-сайт «ECONOMICS» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/.htm>.
13. *Михеенко М. М.* Организация обвинения и защиты в РСФСР и на Украине в первые годы Советской власти / М. М. Михеенко // Проблемы розвитку кримінального процесу в Україні : вибрані твори. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.
14. Декрет о суде № 2 от 7 марта 1918 г. : принят съездом казачьих депутатов на Всероссийском Центральном Исполнительном комитете / Веб-сайт «ECONOMICS» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex17349.htm>.
15. Уголовно-процессуальный кодекс УССР 1922 года : утвержден ВУ ЦИК 13 сентября 1922 г. – Харьков : НКЮ, 1922. – 60 с.

16. Уголовно-процессуальное законодательство СССР и Союзных республик» (основные законодательные акты) : сборник / под ред. Г. К. Большакова. – М. : Госюриздат, 1957. – 507 с.

17. Уголовно-процессуальный кодекс Украины от 28 декабря 1960 г. / под ред. С. Касович. – К. : Политическая литература УССР, 1961. – 213 с.

18. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

19. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР : официальный текст с изм. и доп. по состоянию на 01 октября 1984 г. – К. : Политиздат Украины, 1984. – 317 с.

20. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та до Положення про комісії в справах неповнолітніх Української РСР : Закон України № 3787-ХІІ від 23 грудня 1993 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3787-12>.

21. Справа про право на правову допомогу : Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України № 23-рп/2009 від 30 вересня 2009 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09/ed20120412>.

22. Справа про право вільного вибору захисника : Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, ст. 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00/ed20120419>.

Смирнов Е.Г. Генезис статуса защитника в уголовном судопроизводстве Украины. Исследуется генезис статуса защитника в уголовном судопроизводстве Украины. Детально изучены существующие публикации ученых по данной проблематике, что позволило исследовать литературные источники времен Российской Империи, Советского Союза и независимой Украины.

Ключевые слова: статус, статус защитника, генезис, права и обязанности, уголовное судопроизводство, уголовное производство.

Smirnov Ye. V. Genesis of defender's status in criminal proceedings in Ukraine. This article explores the genesis of the status of the defense in criminal proceedings in Ukraine. The author studied in detail the existing scientific publications on this issue, which allowed establishing literary sources from the time of the Russian Empire, the Soviet Union and independent of Ukraine. To conduct normative and legal analysis were taken codified law sources such as the Charter of criminal proceedings in 1864, the Criminal Procedure Code of the Ukrainian SSR in 1922, 1927, 1960 (with the appropriate changes and additions in 1984, 1993, 1996, 2001, etc.) and the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012. Exploring these sources of codified law established, who and from which moment can act as a defender of the suspect (the accused), the range of rights and obligations of this category of persons. The attention is focused on the shortcomings of the conceptual apparatus in the scientific literature, namely the concepts of «status», «powers», «functions» and «competence». The author proved that the key elements of the status of the defender is the range of his rights and obligations, which determines the limits of the possible behavior for the performance of its functions of protection. It is also proved that in the period from 1864 to 1922, the status of the defender got its first normative fixation. In the period from 1922 to 1960, the status of the defender was formal. In the period from 1960 to 2012, the status of the defender got its final formation and clear normative fixation, especially in the establishment of adversarial criminal proceedings.

Keywords: status, defender's status, genesis, rights and duties, criminal proceedings, criminal investigation.

Надійшла до редакції 07.09.2015